

Ortolansparvens ovissa framtid

Reflektioner

och projektrapport

Ortolansparven ligger föreningen mycket varmt om hjärtat och genom åren har flera UOF-medlemmar studerat och engagerat sig i arten. Mest har det skett i olika former av akademisk regi, men under senare år har UOF lagt en stor del av sina egna naturvårdsresurser på att göra nåt åt den dramatiskt negativa utvecklingen. Här berättar fågelskyddsgruppen genom Jan Wärnbäck om senaste nytt och passar också på att rapportera resultaten från det nyligen avslutade LONA-projektet i Enköping, som vi tidigare berättat om i FiU.

Få FiU-läsare har de gångna åren undgått att läsa om ortolansparven och dess dramatiska minskning i hela sitt utbredningsområde i Europa, inklusive Sverige. I Uppland finns, tack vare många intresserade fågelskådare, en ganska bra bild över artens vikande populationsutveckling senaste decennierna. Samtidigt finns ett av landets starkaste fästen kvar just här, framförallt i landskapets västra delar och en spillra i Vallentuna.

Dessa omständigheter har bidragit till att föreningen prioriterat arbetet med ortolansparv, ett arbete som startade runt 2009 och av vilket vi idag kan se en del resultat. Arbetet har bestått av flera olika delar, men ett upprop att rapportera sjungande ortolansparvar kan sägas ha utgjort startskottet. UOF lämnade i samband med detta in en motion på riksföreningens årsmöte, något som fick dåvarande SOF att starta ett nationellt arbete med ortolansparv.

I föreningens regelbundna möten och goda kontakter med Länsstyrelsen har ortolansparv också kommit upp på agendan. Detta har medfört att kunskapen om ortolansparvens situation även nått in i förvaltningsmaskineriet och tack vare kompetenta tjänstemän börjat diskuteras. Detta resulterade i att ett så kallat "Åtgärdsprogram för hotade arter" beställdes och togs fram för ortolansparv. Research och

Sjungande ortolanhane,
Emberiza hortulana,
Torslundagropen, Enköping.

FOTO: PETER HALDÉN

”Sammantaget har arbetet gett en ökad förståelse kring vad som behövs för att kunna ha kvar ortolansparvar i landet. Kanske vaknade vi för sent – men vi har i alla fall gjort ett ordentligt försök att göra konkret naturvårdsnytta.”

Sammanställning gjordes av Uppsala-baserade Petter Haldén och Åke Berg 2011 och efter en utdragen process fastställdes det till slut av Naturvårdsverket i maj 2017. Att det upprättats ett åtgärdsprogram är otroligt viktigt, då detta medför att berörda länsstyrelser nu har möjlighet att budgetera för att göra åtgärder för arten.

Föreningens stora engagemang har varit det LONA-projekt som pågått mellan 2013–2017 (som avrapporteras senare i denna text). Projektet har drivits av UOF i samarbete med

Enköpings kommun och kommunekolog Anders Lindholm, samt ett antal lantbrukare med ortolansparv på sina ägor. Särskilt viktig har Matts Pettersson varit (som för övrigt fick föreningens naturvårdspris 2013 för sina insatser!). I projektet har vi fått kunskap som är viktig i det framtida åtgärdsarbetet för att om möjligt vända trenden för arten.

Även Världsnaturfonden WWF har bidragit med medel till projektet, vilket bland annat möjliggör för lantbrukare att under kommande år få ersättning för genomförda

åtgärder. WWF har också finansierat försök av SOF att med hjälp av bandspelare locka ortolansparvar att börja häcka i lämpliga områden, ett projekt som dock har avslutats eftersom resultaten inte blivit vad man hoppats på.

Sammantaget har arbetet gett en ökad förståelse kring vad som behövs för att kunna ha kvar ortolansparvar i landet. Kanske vaknade vi för sent – men vi har i alla fall gjort ett ordentligt försök att göra konkret naturvårdsnytta. Nu fortsätter arbetet och det är viktigt att föreningen håller uppe aktiviteten och följer ortolansparvens utveckling i landskapet.

Rapport från Projekt ortolansparv 2013–2017

Området från Örsundsbro och västerut mot gränsen till Västmanland har under de senaste 10 åren hållit majoriteten av Upplands häckande par ortolansparv. Av den anledningen föll det sig naturligt att planera ett projekt i detta område, med fokus på att i lämpliga områden göra aktiva åtgärder för att förbättra förutsättningarna för fåglarna på häckningsplats.

”Projekt ortolansparv – åtgärder, rekommendationer och information” har haft som huvudsyfte att följa upp ortolansparvens utveckling i två områden där aktiva åtgärder genomförs. Dessutom har insatser gjort för att sprida information till intresserade lantbrukare och markägare. Åtgärderna har varit sådana som bedömts kunna vara fördelaktiga för arten, inklusive främjande av ytor med bar jord, brytning av långliggande trädor och gallring av igenväxande åkerholmar.

Två närliggande områden identifierades

för åtgärder, dels Rönna, Härnevi s:n där det tidigare funnits ortolaner och dels Söderby, Sparrsätra s:n där det fortfarande förekommer flera par. Bra kontakter och samarbete med markägare har varit en förutsättning. Detta då åtgärder som att lämna osådda partier utförs av lantbrukaren själv vid sådd genom att stänga av såmaskinen eller ta ut svängarna lite extra runt åkerholmar.

Föreningen har sedan inventerat och räknat par och sjungande hanar i de två områdena för att se om det går att dra några slutsatser av åtgärderna. Områdena har besökts 10 gånger per häckningssäsong med ungefär fyra besök i maj och juni samt två besök i juli för att om möjligt se flygga ungar.

Eftersom ortolansparven också gärna sitter i lösa grupper och sjunger har hanar som endast hörts vid ett inventeringstillfälle inte tagits med i sammanställningen. Detta för att minska risken för dubbelräkning.

Resultat

I Rönna noterades ingen återetablering av fåglar, medan det under hela perioden fanns fåglar i Söderby. En observation är att det totala antalet ensamma revirhävdande hanar i området har fluktuerat betydligt mer än antalet konstaterade par. Resultaten av inventeringarna fördelar sig enligt följande:

Mellanårsvariationen, speciellt av ensamma revirhävdande hanar, skulle till viss del kunna förklaras med händelser i det omkringliggande landskapet. Hösten 2013 skördades en stor energiskog omedelbart söder om inventeringsområdet vid Järstena. Detta kan ha medfört att många av de fåglar

Tabell. Resultat av fyra års inventeringar i Söderby

År	Antal revir (sjungande hane)	Antal revir (par)	Totalt antal revir
2013	6	5	11
2014	14	8	22
2015	9	6	15
2016	3	6	9

Osådda ytor
i åkerkanter och
runtodlingshinder,
eller som här i form
av en lärkruta, ger
bar mark för ortolan-
sparvar och andra
jordbruksfåglar att
födosöka på.
FOTO JAN WÄRNBÄCK

som hållit till där spreds till andra områden, inklusive Söderby där det året efter noterades en fördubbling av antalet revir i området.

De platser där det hittats revirhävande par, har i stor utsträckning varit desamma under de fyra årens inventeringar. Även om det är svårt att dra några långtgående slutsatser av inventeringsresultaten, så pekar de på att antalet revirhävande par hållit sig stabilt i området. Med tanke på artens fortsatta minskning på många andra ortolanlokaler i Mellansverige, är detta trots allt en positiv iakttagelse. Det finns också flera noteringar från inventeringarna om att fåglarna verkligen använder de odlingsfria rutorna för att söka föda. Sammantaget finns det utan tvekan indikationer på att åtgärderna inom projektet har haft gynnsam effekt på ortolanerna i Söderby.

Vad gäller häckningsframgång har detta visat sig vara mycket svårt att undersöka, då det är mycket tidskrävande att iakttä matande fåglar och en ännu större utmaning att lyckas lokalisera bon. En erfarenhet av fyra års inventeringar är att ortolansparv skiljer sig mycket åt i beteende jämfört med sin släkting gulsparven (som också funnits i inventeringsområdena). Ortolanerna varnar tidigt och gör sig svårbedda. Även de flygga ungarna betar de sig annorlunda jämfört med hos gulsparven. Medan gulsparven drar runt med sina tiggande ungar ser man inte att ortolansparvarna gör detta i samma utsträck-

Igenväxning av potentiella ortolanrevir i åkerholmar kan stoppas genom röjning av träd och sly.

FOTO JAN WÄRNBÄCK

ning. Detta har gjort att tid inte lagts på att hitta bon, utan att i första hand notera sjungande och varnande fåglar samt etablerade par.

En viktig slutsats från LONA-projektet och från SOFs bandspelarprojekt är att det effektivaste just nu för ortolansparv är att göra habitatförbättrande åtgärder i befintliga revir. Detta för att möjliggöra fler lyckade häckningar och flygga ungar.

”Som vanligt finns alltid möjligheterna att göra mer och finns det någon som kan tänka sig att ägna en maj- eller junimorgon åt att leta sjungande ortolansparv så får man mer än gärna höra av sig.”

Några reflektioner

För att ett inventeringsprojekt ska vara genomförbart avgränsar man på en karta vilka områden som ska ingå. Fåglarna tar förstås inte hänsyn till dessa gränser. Baserat på kompletterande observationer, så är sannolikt Söderby bara en del av ett större område där det finns kvar ortolaner och/eller fortsatt är lämpliga häckningsmiljöer för arten. Det är därför viktigt att skapa sig en uppfattning om fåglarnas närvaro i ett större landskap. Detta är ett arbete som till viss del gjorts under 2017 och kommer att fortsätta kommande år. Föreningen kommer framöver att vara med och finansiera ett antal lantbrukares åtgärder i områden nära Söderby, där det konstaterats att flera revirhävande ortolansparvar finns.

Inom projektet har vi även tagit fram en informationsfolder som kommer att spridas till länsstyrelser, markägare och lantbrukare. Förhoppningsvis kan det, i kombination med uppsökande och samtal, generera engagemang och intresse för att göra åtgärder.

Som vanligt finns alltid möjligheterna att

göra mer och finns det någon som kan tänka sig att ägna en maj- eller junimorgon åt att leta sjungande ortolansparv så får man mer än gärna höra av sig till undertecknade för en koordinerad insats.

Tack!

Ett stort tack går till de lantbrukare som deltagit i projektet – Matts Pettersson, Göran och Rolf Ihrsen, Claes Eningsjö och Leif Wegeman.

Alla inventerare, Nils-Olov Jerling, Åke Berg, Fredrik & Eskil Friberg, Patric Fritzson, Petter Haldén, Jon Hessman, Björn Lundgren, Mikael Malmaeus, Peter Schmidt, Pekka Westin och Jan Wärnbäck.

Också tack till Anders Lindholm på Enköpings kommun för bra samarbete och sammanhållning, Camilla Wessberg, ansvarig för lokala naturvårdsprojekt (LONA) på Länsstyrelsen i Uppsala, SOF Birdlife samt till Världsnaturfonden WWF.

Fågelskyddsgruppen
genom Jan Wärnbäck